

Další změny v zákoně o důchodovém pojištění od 30. září 2011

JUDr. Jan Přeb

Vedle změn v zákoně č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, které se týkají nové úpravy stanovení výpočtového základu pro vyměřování důchodů (jde o nové znění § 15 zákona o důchodovém pojištění), jsou v této novele obsaženy ještě další významné změny. Některé z těchto dalších změn, o nichž jsme informovali v PSK č. 8/2011 v článku „Nový výpočet důchodů...“, mají tzv. parametrický charakter, neboť jejich účelem je přispět k další finanční udržitelnosti důchodového systému v ČR.

Tyto změny sice přímo nevyplývají z nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 135/2010 Sb., avšak jsou v souladu se závěry tohoto nálezu. V dalším textu uvádím přehled dalších podstatnějších změn zákona o důchodovém pojištění s jejich výkladem.

Stanovení výše základní výměry důchodu

Důchod z důchodového pojištění se skládá ze dvou výměr, a to ze základní výměry, která je stanovena pevnou částkou, a z procentní výměry, která se u přímých důchodů (tj. důchodů starobních a invalidních) stanoví procentní sazbou v závislosti na délce doby pojištění z výpočtového základu. Výši této pevné částky dosud stanovila vláda (zákon o důchodovém pojištění přitom nestanovil žádná kritéria pro určování výše základní výměry, takže výše základní výměry závisela na úvaze vlády), a to při valorizacích důchodů (ne však při každé valorizaci). Nová výše základní výměry se přitom týkala jak vyplácených důchodů, tak důchodů teprve přiznávaných. V současné době (v roce 2011) činí výše základní výměry důchodu částku 2 230 Kč měsíčně.

Od roku 2012 bude základní výměra důchodu pohyblivá a bude činit v každém kalendářním roce vždy **9 % průměrné mzdy**; výše základní výměry se bude přitom zaokrouhlovat na celé desetikoruny směrem nahoru. Průměrná mzda je definována v § 15 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění. To znamená, že výše základní výměry se bude v každém kalendářním roce měnit, tj. zvyšovat v závislosti na růstu průměrné mzdy. Výši základní výměry bude nově podle uvedeného pravidla stanovovat vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí; tato vyhláška se však nemůže od těchto zákonných pravidel nijak odchýlit.

Stanovení délky rozhodného období

Osobní vyměřovací základ, z něhož se stanoví výpočtový základ, se zjišťuje z rozhodného období. **Rozhodným obdobím** pro stanovení osobního vyměřovacího základu je dosud období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu s tím, že se do rozhodného období **nezahrnují roky před rokem 1986**. Rozhodné období se tak postupně prodlužuje.

Zatímco v roce 1996 (v prvním roce účinnosti zákona o důchodovém pojištění) bylo rozhodné období desetileté (tj. 1986 až 1995), pak v roce 2011 je již pětadvacetileté (1986 až 2010) a cílového stavu třiceti let by mělo být dosaženo v roce

JUDr. Jan Přeb působí na Ministerstvu práce a sociálních věcí

2016 (1986 až 2015). Počínaje rokem 2017 mělo tedy dojít k posouvání rozhodného období (1987 až 2016).

Podle nové právní úpravy má být rozhodným obdobím pro stanovení osobního vyměřovacího základu **období, které začíná kalendářním rokem bezprostředně následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl 18 let věku**, a končí kalendářním rokem, který bezprostředně předchází roku přiznání důchodu. Zásada, že do rozhodného období se nezahrnují roky před rokem 1986, platí však nadále. Tato nová úprava proto znamená postupné prodlužování rozhodného období; reálně se však tato změna projeví až u důchodů přiznávaných **po roce 2016**. K zamezení negativního dopadu budoucího prodloužení rozhodného období až k roku, v němž pojištěnec dosáhl věku 19 let, bylo zároveň stanoveno, že studium po dobu prvních 6 let po dosažení věku 18 let bude vyloučenou dobou.

Příklad:

Bude-li důchod přiznáván ode dne, který spadá do roku 2017, bude rozhodným obdobím období 1986 až 2016. Bude-li důchod přiznáván ode dne, který spadá do roku 2020, bude rozhodným obdobím období 1986 až 2019.

Stanovení důchodového věku

Důchodový věk se podle dosud platné úpravy stanoví zvláště pro muže a pro ženy a u žen se přihlíží k počtu vychovaných dětí. Důchodový věk se přitom postupně zvyšuje a pro pojištěnce narozené po roce 1968 má činit 65 let u mužů, bezdětných žen a žen, které vychovaly jedno dítě, a 62 až 64 let u žen, které vychovaly nejméně dvě děti (v závislosti na počtu vychovaných dětí).

Podle novely zákona o důchodovém pojištění se jednak **urychluje tempo** zvyšování důchodového věku, jednak má dojít k úplnému **sjednocení** důchodového věku mužů a žen. Po tomto sjednocení se má důchodový věk dále postupně zvyšovat jednotným tempem pro všechny pojištěnce, přičemž není stanovena horní věková hranice. K úplnému sjednocení důchodového věku dojde u pojištěnců narozených v roce 1975, u nichž důchodový věk (bez ohledu na to, zda jde o muže či o ženu a u žen bez ohledu na počet vychovaných dětí) bude činit 66 roků a 8 měsíců.

Konkrétní úprava důchodového věku pro pojištěnce narozené v období 1936 až 1977 je obsažena v **nové příloze k zákonu o důchodovém pojištění**. Nejdříve se zrychlené zvyšování důchodového věku dotkne bezdětných žen narozených po roce 1955 (žena narozená v roce 1956, která nevychovala žádné dítě, dovrší důchodový věk v březnu 2019).

Příklad:

Důchodový věk ženy narozené v roce 1962, která vychovala jedno dítě, podle dosavadní právní úpravy činí 63 let a 8 měsíců. Podle nové právní úpravy důchodový věk této ženy má činit 64 let a 6 měsíců.

Změny u předčasného starobního důchodu

Výše procentní výměry předčasného starobního důchodu se snižuje za dobu, která chybí ode dne přiznání tohoto důchodu, do dosažení důchodového věku. Dosud se procentní výměra předčasného starobního důchodu snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává předčasný starobní důchod, do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 720 kalendářních dnů,
- 1,5 % výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne.

Od roku 2012 bylo přidáno ještě jedno pásmo snížení, aby delší pobírání předčasného starobního důchodu bylo méně „atraktivní“. Od roku 2012 platí, že snížení procentní výměry za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se předčasný starobní důchod přiznává, činí:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 360 dnů,
- **1,2 % výpočtového základu za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne,**
- 1,5 % výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne.

Příklad:

Pojištěnec žádá v roce 2012 o přiznání předčasného starobního důchodu a do dosažení důchodového věku mu schází 990 dní. Za prvních 360 chybějících dní se procentní výměra předčasného starobního důchodu sníží o 3,6 % (tj. $4 \times 0,9$ %), za dalších 360 chybějících dní se procentní výměra sníží o 4,8 % (tj. $4 \times 1,2$ %) a za posledních 270 chybějících dní se procentní výměra sníží o 4,5 % (tj. $3 \times 1,5$ %); celkem se tedy procentní výměra předčasného starobního důchodu sníží o 12,9 % výpočtového základu. Podle právní úpravy účinné před rokem 2012 by snížení procentní výměry předčasného starobního důchodu v tomto případě činilo jen 11,7 % výpočtového základu.

Ke změnám došlo i v podmínkách nároku na předčasný starobní důchod, a to v návaznosti na další zvyšování důchodového věku (efekt změn v podmínkách nároku na tento důchod se však projeví až s delším časovým odstupem, neboť se bude týkat až pojištěnců, u nichž důchodový věk bude vyšší než 65 let).

Podle nové úpravy platí, že pojištěnec má nárok na předčasný starobní důchod, pokud získal stanovenou dobu pojištění a do dosažení důchodového věku mu ode dne, od něhož se tento důchod přiznává, chybí nejvýše:

- 3 roky, pokud jeho důchodový věk je nižší než 63 let,
- 5 roků, pokud jeho důchodový věk činí aspoň 63 let a dosáhl věku aspoň 60 let.

Nová pravidla pro zvyšování důchodů

Termíny pro zvyšování důchodů (pravidelný termín leden kalendářního roku a mimořádný termín pátý kalendářní měsíc po měsíci, v němž růst cen dosáhl 5 %) se nemění. Základní změnou při zvyšování důchodů je stanovení pevných pravidel pro stanovení výše zvýšení důchodů.

Předně bylo upuštěno od podmínky, že zvýšení důchodů musí činit aspoň 2 % (při splnění této podmínky důchody musely být zvýšeny, v případě nesplnění této podmínky důchody být zvýšeny nemusely). Nově platí, že se základní výměry i procentní výměry důchodů zvyšují **podle pevných pravidel**. Přitom na rozdíl od dosavadní úpravy se vždy zvyšují i základní výměry důchodů, neboť zde je vazba na průměrnou mzdu. V pravidelném termínu se **základní výměry** vyplácených důchodů zvyšují tak, aby výše základní výměry důchodu činila 9 % průměrné mzdy s tím, že výše základní výměry se zaokrouhluje na celé desetikoruny nahoru.

Procentní výměry vyplácených důchodů se při zvýšení důchodů v pravidelném termínu zvýší o tolik procent (zaokrouhlených s přesností na jedno platné desetinné místo nahoru), aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry starobního důchodu a částky zvýšení procentní výměry důchodu odpovídal zvýšení průměrného starobního důchodu stanoveného ve výši součtu

růstu cen za příslušné období (které končí nově srpnem) a jedné třetiny růstu reálné mzdy (zaokrouhlené s přesností na jedno platné desetinné místo). Procentní výměry vyplácených důchodů se však nezvýší, pokud se v důsledku zvýšení základní výměry důchodu zvýší výše průměrného starobního důchodu alespoň o tolik procent, kolik činí stanovené procento zvýšení.

Procentní výměry vyplácených důchodů se při zvýšení důchodů v mimořádném termínu zvýší o tolik procent, kolik činí růst cen za příslušné období.

Dosud výši zvýšení důchodů stanovovala vláda nařízením, přičemž mohla rozhodnout i o vyšším zvýšení, než vyplývalo z pravidel obsažených v zákoně o důchodovém pojištění. Vzhledem k tomu, že pravidla valorizace jsou nyní pevně dána zákonem o důchodovém pojištění, bude výši zvýšení důchodů nově upravovat vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí (která se ovšem od daných pravidel nemůže odchýlit; stanovení výše zvýšení bude jen otázkou matematického počtu).

Změna podmínek vzniku nároku na vdovský a vdovecký důchod

U vdovského a vdoveckého důchodu se rozlišuje nárok bez podmínek nebo při splnění stanovených podmínek. Vdovský nebo vdovecký důchod náleží vždy po dobu jednoho roku od úmrtí manžela nebo manželky (bezpodmínečný nárok) a poté tehdy, jsou-li splněny stanovené podmínky (např. invalidita ve třetím stupni, péče o nezaopatřené dítě nebo dosažení stanoveného věku); nejsou-li tyto podmínky splněny, zaniká nárok na vdovský nebo vdovecký důchod. **Nárok** na tento důchod však **vznikne znovu**, jestliže se splní některá ze stanovených podmínek do pěti roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský nebo vdovecký důchod.

Od roku 2012 dochází k té změně, že se stanovené podmínky musí splnit ve lhůtě dvou roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský nebo vdovecký důchod. V rámci přechodných ustanovení novely zákona o důchodovém pojištění je však stanoveno, že vznikl-li nárok na vdovský nebo vdovecký důchod před rokem 2012, vznikne nárok na tento důchod po roce 2011 znovu, splní-li se podmínky nároku na tento důchod ve staré lhůtě, tj. ve lhůtě pěti let po zániku dřívějšího nároku na vdovský nebo vdovecký důchod.

Podmínky účasti jednatele a společníka společnosti s ručením omezeným na důchodovém pojištění

Důchodového pojištění jsou účastni též společníci společnosti s ručením omezeným a jednatelé společnosti s ručením omezeným, pokud mimo pracovněprávní vztahy vykonávají pro společnost práci za odměnu. Podmínky účasti na důchodovém pojištění se u společníka a jednatele sledují samostatně (společníci a jednatelé jsou účastni důchodového pojištění v těch kalendářních měsících, v nichž jim byl zúčtován příjem aspoň ve výši rozhodného příjmu; v roce 2011 činí částka rozhodného příjmu 6 200 Kč).

V praxi je problém v případech, kdy tatáž osoba je současně jednatelem i společníkem u téže společnosti s ručením omezeným a dostává odměnu za práci pro společnost z obou těchto činností.

Od roku 2012 platí, že je-li jednatel společnosti s ručením omezeným současně společníkem téže společnosti s ručením omezeným, je účasten důchodového pojištění z těchto činností jen jednou.